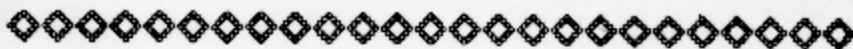


Mint *politikai tényező*, ráfekszik ez a mérhetetlen birtok, a püspökök az ő óriási vagyontömegükkel a vidéki kulturaközpontok kulturális és politikai életére és megfojt mindent, ami a kultúra és a haladás ügyét szolgálja, sajtót tart fenn és politikusokat teremt, huligánhadat szervez a reakció szolgálatára.

Erős meggyőződésünk, hogy küszöbön van a jog és történelem által nem igazolt, nemzetgazdasági, politikai és kulturális szempontokból kárhozatos fekete honfoglalás revíziója. A közel jövőnek alig lehet a népparlament megteremtése után fontosabb feladata, mint a szekularizáció: az állam tulajdonjogának érvényesítése a bitorolt 2 milliónyi hold földre.

Ennek a harcnak az argumentumait összegyűjteni és a kérdés politikai, nemzetgazdasági, kulturális szempontokból való megvilágítása lesz a célja annak a cikksorozatnak, amelyben a „Szabadgondolat” a szekularizáció kérdését tárgyalni fogja. *Timár Miklós.*



A destruktív irányról.

Az a vád ellenünk, hogy megfosztjuk az emberiséget eszményeitől, anélkül, hogy másokat adnánk helyökbe.

A vád komoly, mert a jóhiszeműek vádja. Keserű gondolatok fojtogatják őket. Az emberiség ideálok nélkül marad és a lét uttalanján iránytű nélkül tévelyeg, bolyong. Elhalványul a tűzoszlop, amely a pusztában bolyongókat vezette. Kialudt a láng a csendes tűzhelyen, amelynek szerény világa emberi létet derített fakó sorunkra.

Es mi vagyunk a szentségtörők, akik lealacsonyítottuk az ideálokat azzal, hogy magyaráztuk őket, minket vádolnak azzal, hogy megtagadtuk az örök erkölcsi ideálját, amikor a gyarló emberi ítéletet akartuk urrá tenni a jó és a rossz felett. Állattá alacsonyítottuk le az embert, anyagi érdekekből építettünk fel erkölcsöt és magat az Istent is emberi csinálmánynak tettük meg. Mindenki elismeri — így folytatják —, hogy két dolog teheti nagygyá az emberi cselekvést. Nagygyá lesz az, aki nem egymagában cselekszik, hanem térben és időben végtelen emberi összefüggések szerény szolgálója. És nagygyá lesz az is, aki független az emberi együttlét minden összefüggésétől, akinek a tette bátor és kimagasló. Az előbbi megható és fellemelő, mert elszigetelt létünket jóleső tartalommal tölti be. Ez a *rend* ideálja. De az utóbbi is megható. Az önálló és független cselekvés gondolata egy csapásra zárt egyéniséggé alakítja át szertefolyó szándékunkat és ezzel megsokszorozza erőnket. Minden nép ismeri az erkölcsi *szabadság* ideálját. És ime, a destruktív irány lerombolta az emberiségnek az erkölcsi rendbe vetett hitét és megtagadta tőle a szabad akaratot.

Ismételjük, a vád komoly és mi komolyan kívánunk ellene védekezni. Nem szabad megelégednünk azzal, hogy különös merész-

ségére hivatkozunk. Nem elég rámutatnunk arra, hogy ez a destruktív irány teremtette meg a modern technikát és segítségével megalapította a gazdagság, a kényelem és az egészség birodalmait. Felejtjük el, hogy ez a pusztító irány emelte a természettudományok épületét, amelyről a vádolóok maguk panaszozzák, hogy büszke fejével szinte az eget veri. Ne hivatkozzunk a munkásosztály nemzetközi szervezeteire sem, amelyek megannyi várai az egyetemes művelődésnek és felejtjük el azt is, hogy soha mozgalom a közönséget és a társadalom minden teremtő erejét olyan igyekezettel egybe nem foglalta, mint a miénk. Higyünk egy percre annak az őszinte fájdalomnak a jogosultságában, amely azt veli szemünkre, hogy munkák nyomában pusztulás is jár és hogy ez csak látszólag csekély, tényleg az ideálok lerombolására vezet és erkölcsi következményeiben nagy és komoly.

Hisztériás és kényszerképletektől gyötört betegek gyakran meggyőződően magyarázzák orvosainknak, hogy ők már azért sem tájékozhatók betegségeiktől, mert minden gondolatuk, minden érzésük és minden, ami lelki életükben drága és amit énjüknek neveznek, egybeforrott azzal — és mi volna az élet ezek nélkül?! Eppen ilyen képzelt és látszólagos az a válság is, amely az új ideálok küszöbén fogja el a lelkeket. A tudat tartalmát nem lehet leltározni és ha abból valamit elveszünk, nem mindig lesz kevesebb belőle. Az ismereteknek az a kiterjedt összefüggése, amelyre az erkölcsös ember érzése homályosan hivatkozik, csak akkor szűnhetik meg, amikor már az annál is kiterjedtebb összefüggések sejtelmébe beszűrődött tudatába és az új rend képe mind határozottabb körvonalakban rajzolódott bele. A régi szertefoszlik, avagy talán csak elhalványul az új, meggyőző és kész világkép mellett. Az érzésnek az a fénye, az a melege és az a mágneses ereje pedig, amely a régi képen előmlött, most egy új rendszeren új tüzeket és új ragyogást éleszt, a delejtű új irányt mutat.

Az „erkölcsi rend” ideálja is csak a társadalom igazi rendjének felismerése után vált üres és kicsinyes szemléletté. A hézagos történelmi ismeretek korában a nagy felfedező utak ideje előtt még hihető volt, hogy az emberi életviszonyok nagyjából mindenütt ugyanazok voltak és hogy az emberek tehát mindenütt nagyjából hasonlóan éltek, vagy legalább is hasonlóan élhettek. Az „erkölcsi rend”-ről való nézetnek tehát egy tévedés volt az alapja. A tévedéssel együtt megszűnt a nézet is, de amint nincsen interregnum az elméletek terén, úgy nincsen az erkölcsi világban sem trónüresedés. Csak akkor ismertük fel az éppén divatos „erkölcsi rend” relativitását, amikor már a történelmi materializmus egy új, hatalmas synthesisbe foglalta egybe az „erkölcsi rend”-ről való tudásunkat. A gazdálkodás és az erkölcs egyaránt a társadalmi munka termékei és a fejlődés folyamában merül el mind a kettő. Ezzel az emberi létnek egy új, kényszerítő, az „erkölcsi”-nél tágabb és kiterjedtebb rendje nyílt meg a jóra törő szándék előtt. Hiszen csak az, akinek a tette az emberi együttélés egészébe kapcsolódik bele és aki szerény akaratát a legtávolabbi céloknak

veti alá, csak az lesz igazán nagygyá. A társadalmi összeműködés, az egyetemes haladás és fejlődés ideáljai elől meghátrált az „erkölcsi rend” és helyet engedett egy valóban fenkölt világrend számára. Hódolat azoknak, akik azt szolgálják!

Az erkölcsi szabadság szűk és avult ideáljától sem mi fosztottuk meg az emberiséget, hanem az önként vetette el magától egy értékesebb és tartalmasabb ideál kedvéért. A valláserkölcs világában minden kérdés meg van oldva. A hagyomány, a tekintély és legfőképp a vallás, régen eldöntötték, hogy mit szabad és mit nem. A felekezet, a vagyoni helyzet, a helyi hagyományok, a helyi tekintélyek és a helyi hatalmak szabják meg a határokat. A cselekvő embernek aközött van választása, vajjon aláveti-e magát az „erkölcsi rend”-nek, avagy sem. De ha egyszer a jó mellett döntött, úgy a sors, amely számára rendeltetett, a hatalmasok gondoskodása, tanításnak tekintélye és az ősi hagyományok nem tűnnek ingadozást. Az erkölcsi rend kész tartalommal ruházta fel az erkölcsi fogalmakat. A „szabad” akarat, amelyet a vallás-erkölcs kínál az embernek, szigorú használati utasítással van ellátva. Egyebet nem szabad akarni. Maga a theológia bevallja, hogy ennek a szabad akaratnak a célja az, hogy a világban történő rossz felelősségét a Teremtőről a gyarló emberre hárítsa át, aki a rosszat szabadon választotta.

Nem hiszünk a dogmákban, amelyek a felekezeteket szétválasztják, nem ismerjük el az osztálytársadalom tagozódását, amelyben a szegényeket a törvények kormányozzák, de a törvényeket a gazdagok igazgatják, mint már Oliver Goldsmith mondja; nem tiszteljük a tekintélyeket, nem követjük a hagyományokat és nem hiszünk a hatalmasokban. A jó és a rossz fölött a szabad akarat az ur és mi vagyunk azok, akik az akaratnak ehhez a szabadsághoz való jogát mindenkor hirdettük és követeltük. Az az akarat, amely pusztán választ a jó és a rossz között, az koldus, mert egész világa egyetlen egy elhatározás. Csak akit minden pillanat megpróbál, akit minden felismerés új meg új párviadalra szólít, akinek nem pusztán választania kell jó és rossz között, hanem meg kell mondania, hogy az esélyek véghetetlenje közül *mi* a jó és *mi* a rossz és azután egyedül elhatározásának fokán egy ellenes világ minden viharát meg kell állania, az mondhatja csak a nagy szót: ez volt szabad akaratom.

A valláserkölcstől kijózanodott világot megmentettük az ideálok nélkül való lét fásultságától azzal, hogy kötelességeket oltottunk beléje és bátorságra buzdítottuk azt. Elhárítottuk annak a rombolásnak a következményeit, amelyet a valláserkölcs üres és alap nélkül való neveléséből származtak és a tanácstalanul maradt emberiséget új és átfogó munkásságban egyesítettük.

A destruktív irány egész művel nem a természetnek és a társadalomnak új életre keltett és ezerszeresen hatványozott erőiben csodáljuk, hanem abban, hogy újból fényes és ragyogó ideálokat tűzött egy hanyalló korszak egére.

Pólányi Károly.